8 класс Нохчийн мотт		
Орфогра-фи	**Таламан диктант**	**«Ирсе к1охцал»** Цхьана хьуьнхахь ехаш-1аш яра зу. Цуьнан к1охцалех цхьаъ ирсе хилла, дикачу адамашна беркат дохьуш. Иза луларчу юьртарчу нахана хезна. Амма цхьаннеа хууш ца хилла, ирсе к1охцал муьлханиг ду. Т1аккха уггаре а сутарчу стага аьлла: «Вай и зу схьалоцур ю. Цуьнан к1охцалш дерриш а схьа а даьхна, х1оранна цхьацца д1алур ду. Иштта а хуур ду ирсениг муьлха ду». Цул т1аьхьа нах зу лаха бахна, цхьаъ воцург. «Садолу х1ума ен а йина, даьккхина ирс суна ца оьшу»,- аьлла, ц1ахь 1ийна иза. Цхьана дийнахь дечке вахана и миска стаг. Наха лоьху зу т1ееана цунна. Адамийн маттахь йист хилла иза: – Хьайн догц1ена ойланаш а, хьанал дахар а девза суна. Сайн ирсе к1охцал ас хьуна д1ало. Зуламечу нахана со карор яц, - аьлла, к1охцал д1а а делла, д1аяхана зу. Мел лехарх нахана зу ца карийна. Ткъа воккхачу стеган керта ирс а, беркат а деана. (128 дош)
Предложе-нехь дешнийн уьйр.	**Изложе-ни**	**«Дайн 1адат»** Мацах цхьана юьртахь ловзар хилла. Луларчу ярташкара кегийрхой, баккхий нах а баьхкина, ч1ог1а тамехь д1ах1оьттинчу цу ловзаргахь, шина жимхина юкъахь хиллачу дар-дацарехь, цу шиннах цхьаъ, шаьлта а кхетта, велла. Велларг ша цхьалха вехеш-1аш волчу воккхачу стеган к1ант хилла. Т1аьхьадаьлла орца а долуш, ведда вог1у х1ара куьгбехкениг веллачу к1ентан уьйт1а нисвелла. Къоьжа маж а йолуш, хено дакъийна куьйгаш 1асанна т1е а дехкина, шена хьалха лаьттачу воккхачу стаге дехна шен къона са дадийна веанчо: – Воккха стаг, ларамза, ца хууш, сан карах стаг вели-кх оцу ловзаргахь… Хьайн таро елахь, къайлаваккхахьара ахь со, орца ду-кх суна т1екхуьуш, – аьлла. – Схьавола сан х1усаме, ас лардийр ду хьан дег1 а. са а, – аьлла, жоп делла цуьнан дехарна воккхачу стага. Йоккха г1овг1а а эккхийтина, воккхачу стеган ков-керта кхаьчна куьгбехкечунна т1аьхьадаьлла орца. – Воккха стаг, – аьлла, д1адолийна шени къамел царах цхьаммо, – дош дашера а даьлла, иза девне а дирзина, шаьлта тоьхна хьан цхьаъ бен воцу к1ант вий-кх хьенехеран ловзаргахь. Куьгбехкениг хьан керта эккхаш гира тхуна. Бехк ма биллахьара ахь, г1ар-г1овг1а яхьаш, тхо хьайн керта лелхарна. Галдевлла хилла тхо, хьан керта

		иза вог1ийла дац. Дала кечдойла хьан к1антана! Дала собар лойла хьа син-дег1ана! Цара деш долу къамел ша ма-дарра хезаш хилла шен са дадийна веанчунна. Гобина шена лаьтташ долчу адамашка собаре хилар а дехна, шен ц1ийнан не1арехьа вирзина, кхайкхина воккха стаг: – Хьаша, схьагучувала, хьан сина кхерам бац х1окху х1усамехь, х1окху кертахь… Корта охьа а бахийтина араваьллачу к1анте юха а вистхилла воккха стаг: – И цхьа г1ортор, и цхьа т1аьхье яра сан, со велча, сан тезет схьаэца йисина, т1аьххьара суна чуьра са д1адолуш сан б1аьрнег1арш д1акъовла виснарг и цхьаъ вара. Йохий ахь сан г1ала, д1аяьккхи ахь син г1ортор, хадий ахь сан орам… Х1инца маьрша ву хьо, цуьнан ч1ир лохуберш юха хьайна т1екхаччалц! Зиярт чуьра араволуш санна, 1аш волчу воккхачу стагана а, гулделлачу адамашна а шен букъ ца гойтуш, къайлаваьлла кхайкхаза веана хьаша. (300 дош) Д. Сумбулатов. **Хьесап (план)** Ловзаргахь хилла бохам. Лурвоьлларг веллачу к1ентан да волчу кхочу. Хьаша ларвар – дайн 1адат. Орца т1аьхьа кхочу. Ирча кхаъ Воккхачу стеган къонахалла.
Предложенин коьрта меженаш	**Талламан диктант**	**«Хи»** Хи чуьра ч1ерий дохуш сакъералора Хьажмурдан. Къаьсттина ч1ог1а сакъералора цуьнан дай чу хьоьжуш. Шен воккхах волчу вашас бина жима дуо бара к1ентан хи чу буг1уш лелош. Дуьйрийн мижарг а, ягийна ма1а а, багийна хьаьжк1ан кан а, сискал а тосура Хьажмурда цу чу. Башха хи к1оргачу метте а ца буг1ура цо иза. Шалажа а дацара иштта доккха хи а. Маь1-маь11ехь дог1ура и. Лохачу бердан к1ел, хи к1оргачохь, дуо буг1уш меттиг яра Хьажмурдан. 1уьйранна а, сарахьа чу моссаза хьожу а, чабакх а, ирг1у а, ч1ерий дохура цо. Цхьана буьйсанна стигал къекъаш дог1а а деана, хиш дистира. 1уьйранна самаваьллачу Хьажмурдана хезаш яра дистинчу хино ен г1овг1а… Ши-кхо де даьллачул т1аьхьа, хи дистинчуьра чудоьжча, хьажа ваханчу Хьажмур-дана шен дуо ца карийра… (117 дош. Х-.А.Берсанов. «Вайн махкара акхарой а,

		олхазарш а.) **Грамматически т1едахкарш.** *1. Билгалъяха коьрта меженаш.* *2. Предложенешна юккъера схьаязде дешнийн цхьаьнакхетарш, билгалъяха уьйраш:* 1-ра вариант-*1-ра пред.* 2-г1а вариант-*5-г1а пред*
Предложенин коьртаза меженаш	**Сочинени**	**ОГЕ-н кепехь сочинени**
Предложе-нин коьртаза меженаш	**Таламан диктант**	**«Ло»** Ло дог1у даккхийчу чимашца, массо х1ума а хьулдеш. Малх ма-кхийтти, гуча-м дер ду дерриге а… Вон а, дика а. Жаьмбикна-м гуттар а и иштта дуьйла хаьара. Х1инца санна ца хиънехь а, геннахь, кхетаман к1оргенехь, ехара и ойла. Цо сецавора цхьадолчу некъашна т1е ца волуьйтуш. Хало-о-м дара иза, х1етте а и хало лан а лайна, т1ехъяьлча, декхна хетара денош а, буьйсанаш а… Юкъ-юккъера екхна ю стигал. Мархашна юккъехула 1еначу беттан серлонехь лепа чимаш. Куй д1а а баьккхина лаьттачу цуьнан коьрта т1ехь соьцу уьш, юха деша. Цо д1атуьллу куй. Т1аккха хьаннашлахь 1уьллучу жимчу юьрте б1аьрг бетта. Д1атийна юрт. Юкъ-юккъехь бен стогарш а гац. 1аьржа г1аларташ а хилла лаьтта ц1енош а, царна гонахара бошмаш а. Тийна ю кхуьнан х1усам а… (117 дош. М.Ахмадов. «Мохк бегийча.»/ **Грамматически т1едиллар.** *Синтаксически таллам бе.* 1-ра вариант. *Мархашна юккъехула 1еначу беттан серлонехь лепа чимаш.* 2-г1а вариант. *1аьржа г1аларташ а хилла лаьтта ц1енош а, царна гонахара бош-маш а.*
Цхьалхечу предложенин кепаш	**Сочинени**	**«Нохчийн къоман зуда»**
Предложе-ница граммати-чески уьйр йоцу дешнаш	**Талламан диктант**	**«Цхьалла.»** Буьйса. 1аьржа, тийна буьйса. Цхьалла…Г1орасиз, синтем байна цхьалла. Ма цхьаьна йог1у шуьшиъ! Вовшах къаста ца луш, б1ешерийн дохалла ши йиша хилла схьайог1у. Амма яц шуьшиннан вовшашца я марзо а, я безам а. Ца ваьллачу денна д1акхоьхьу дахаран мур бу. Буьйса яьлла д1аяхча а ца юьту цхьалло… Берх1итта шо ду и шиъ х1окху ц1ийнан дукъ гихь схьадог1у. Айманис лерина луьсту шен дахаран х1ора аг1о.

		Ерриге а беса ю, цхьа а яц воккхаверан лар йитина. Дега1ийжамаш, хьешна сатийсамаш, дегайовхонаш. Ур-атталла, ирсан з1ийдиг тесна меттиг яц. И х1инца а инзаръюьйлу шаьшшиннан дахаран некъ, кхин ца хедаш, х1окху хене схьакхачарх… Берийн дуьхьа лаьлла садетташ. Цара ницкъ а, доьналла а делла и хан яккха. Иштта д1аихна шераш… (111дош.) Грамматически т1едиллар. -*Билгалъяхначу предложенешна синтаксически талламаш бе.*
Ма-дарра а, лач а кьамел	**Изложе-ни**	**«Оьзда мотт»** Дайн орамашкара дуьйна схьадог1уш цхьа г1иллакх ду нохчийн – стаг верг а, стаг воцург а шен дашца къастош. Цигара схьадаьлла ду «Хьайн багах схьадалазчу дешан эла ву хьо, багах схьадаьллачу дешан лай ву хьо» боху кица. Нахалахь айхьа мел аьллачу дашах жоьпалла ву бохург ду и. Далла а, нахана гергахь деза, сийлахь ду адамо шен меттан доладар я багах схьа мел долучу дешан оьздангалла ларъяр. Ткъа и мотт харц а, шалхонца а лебар, адамна бала хин болчу кепара бийцар даккхийчу къинойх, зуламечу лазарех ду. Дош хила тарло г1ийлачун, мискачун, дархочун дог-ойла хьостуш к1еда, мерза, аьхна, довха а, я г1ийлачунна хьовха, поп санна волчу къонахчунна а луьра а, къиза а. Меттан хазалла а, меттан говзалла а гучуяккхар магийна ду вайнехан 1едалехь. Далла 1ибадат деш, йо1е безам балхош, адамашна юкъахь лелла дов дерзош, ч1ирхошна юкъахь масла1ат деш, да-нана хьостуш. Оьзда мотт бийца стаг шен бераллехь дуьйна 1ама веза, баккхийчаьрга ла а дуг1уш, цьргара масал оьцуш. Хала делахь а, иза дахарехь ца хилча йиш йоцу уггаре а коьртаниг ду. Оьзда мотт адамийн юкъаметтиган дакъа хилла ца 1а, иза вайх х1ораннан сица, кхетамца хила дог1у жовх1ар ду. Цо г1о до оьзда боццу нехан лаамна к1ел ца воьдуш, цунах ларвала а, шен дахаран новкъахь ц1ена чекхвала а. (Уциев А.Х.)
Граммати-чески талларш	**Талламан диктант**	**«Ненан дарбане куьг»** Цхьана ламанан юьртахь дехаш хилла наний, к1анттий. Кху дуьненахь яккха шен оьмар чекхьяьлча, нана д1акхелхина. К1ант ша висна. Т1аккха ц1еххъана иза азвала волавелла, кертахъ даа-мала шортта доллушехь. Дарбанчашна а, х1ума хуучу нахана а т1екхийлина иза гергарчара. Амма дарба карош ца хилла. Ницкъ а эшна, метта охьавижина к1ант. Кхин дан амал а ца хилла, махкахь а дика вевзаш, ц1е яханчу шайхана т1ебахана цуьнан гергара нах. Шайхе д1адийцина ма -дарра. Шайхо аьлла: – Цунна токх нанас шен куьйга бина кхача а бен ца хилла.

		Иза толур ву, нагахь санна аша цуьнан ненан куъг кхетта кхача баабахь. Кхин дан дарба дац цунна. Кхача а кечбина, ненан коша тIе бахана вуьйш. Каш а аьхкина, шаьш беанчу кхачех ненан дакъаделла куъг хьакхадалийтина цара. И кхача к1антана хьалха биллина цара. Вукхо биъна. Цхьа-ши де далале, то а велла, меттара хьалаг1аьттина к1ант. (133 дош)
Карладакк хар	**Шеран талламан диктант**	**«Кехат»** …Маьрк1ажал т1аьхьа ц1акхечира нана. Цецъелира иза гинчух. Йиттина ирхъоьхкина берийн бедарш, чохь юучух хаза яьлла хьожа, бовхачу маьнги т1ехь ловзу ши к1ант. -Дукха яха хьо! Хьо-м х1инца аса цадийриг а деш, йоккха ма хилла. Хьан да, ц1аваг1ахь, тешар а вац, ахьа иштта г1уллакхаш до аьлча. Амма йоь1ан б1аьра хьаьжча, ненан бос хийцабелира. Йо1 т1орказ чу хьаьжний а, цо цу чуьра кехат дешний а, хиира. Кехат нанас Х1азанах лечкъоран шен бахьана дара. Нанна дика хаьара, Х1азанна шен сил а дукха да везийла. Тидаме эцнера баккхийчийн санна йолу йоь1ан амал, ойла, мотт. Цундела йо1ана, и ирча кхаъ хезча, цхьа х1ума хиларна кхоьруш ца аьллера нанас да валарх лаьцна. Хан яьлча, х1ума ширло, цул т1аьхьа сатоха хала цахир-кх аьлла, дитинера… (115 дош. С.-С. Саидов. «Мажъелла кехатан цуьрг.») **Грамматически т1едиллар.** *Синтаксически таллам бе:* 1-ра вариант -1 предл 2-г1а вариант-7предл
Карадаккх ар	**Тест**	**1-ра тест.** **Дешнийн нийсаяздаран бакъонех олу:** 1.) грамматика 2.) морфологи 3.) орфографи **2-г1а тест.** **Карара уьйр хуьлу:** 1.) шина кепара 2.) кхаа кепара 3.) еа кепара **3-г1а тест.** **Кху дешнийн цхьаьнакхетарехь бартбар уьйр ю:** 1.) аьхкенан де 2.) хаза аьхке 3.) хаза лаьттара **4-г1а тест.** **Кху дешнийн цхьаьнакхетарехь урхалла уьйр ю:** 1.) аьхкенан де 2.) хаза аьхке

		3.) хаза лаьттара **5-г1а тест.** **Кху дешнийн цхьаьнакхетарехь т1етовжар уьйр ю:** 1.) аьхкенан де 2.) хаза аьхке 3.) хаза лаьттара **6-г1а тест.** **Нохчийн маттахь коьрта меже:** 1.) кхоъ ю 2.) шиъ ю 3.) цхьаъ ю **7-г1а тест.** **Кху предложенехь подлежащи дац:** 1.) Арахь хаза лаьттара. 2.) Арахь ло дог1у. 3.) Арахь стоьмаш боьхкира. **8-г1а тест.** **Кху предложенехь сказуеми дац:** 1.) К1айн 1а. 2.) Схьакхечи шийла 1а. 3.) Г1а доьжнера. **9-г1а тест.** **Кху предложенехь ц1еран х1оттаман сказуеми дац:** 1.) Шийла мехаш хьоькхура. 2.) Арахь шийла яра. 3.) Шозза диъ барх1 ду. **10-г1а тест.** **Кху предложенехь хандешан х1оттаман сказуеми ду:** 1.) Арахь ч1ог1а стигал къекъара. 2.) К1антана г1ан гора. 3.) Сан вешина книга еша лаьа. **11-г1а тест.** **Караде г1алат:** 1.) Саь1йд Бадуев-яздархо ву. 2.) Хазалла-сарралц, дикалла-валлалц. 3.) Къахьегар-сийлалла, болх цабар-сонталла. **12-г1а тест.** **Кху предложенехь** хаза **боху дош къастам бу:** 1.) Хаза йистхилира къона зуда. 2.) Хаза къамел дира цо. 3.)Хазаниг т1ееара. **13-г1а тест.** **Муьлхачу коьртазчу межено гойту дар, хилар:** 1.) къастамо 2.) кхачамо 3.) латтамо **14-г1а тест.**

		Кху предложенехь нийса кхачам бу: 1.) Цуьнан б1аьргаш хих буьзира. 2.) Бовхачу малхо чоь серлаяьккхира. 3.) Сийначу стиглахула к1айн мархаш йоьлхура. **15-г1а тест.** **Х1ара предложени билгалза-юьхьан ю:** 1.) Б1аьстенан мохо эсала техкадора къона синтарш. 2.) Туьканахь стоьмаш а, хасстоьмаш а боьхкира. 3.) Тахана тхоьга дуьйлийша.